

KIRIM HANEDANININ ŐAIRLIĐI

Prof. Dr. Mustafa İSEN

Başkent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Özellikle ortaçağda, sanat ve yönetim denince öncelikle sanatı koruyup kollayan anlayış akla gelir. Oysa zaman zaman yönetim mensuplarından doğrudan sanatı icra edenler de çıkmıştır. Bu makalede, önemli bir Türk hanedanı olan Kırım Hanlığı mensuplarının bizim kültürümüzde sanatın en önemli kollarından biri olan şiirle ilişkisi, daha doğrusu hanedandan şair olanların konumu ele alınacaktır. Kırım hanedanından toplam **on yedi kişi** şairdir. Hanedanın şiirle ilişkisi doğrudan Osmanlı sarayı ile ilişkiden kaynaklanmaktadır ve eğitimle ilgilidir. Bu açıdan Osmanlı hanedanının şiirle ilişkisi, Kırım Hanedanı'nı da etkilemiş ve Kırım'da da benzer bir manzara ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Kırım Hanedanı, Hanedanın Şairliği, Şiir ve Hanedan

GİRİŞ

Sanat ve hanedan söz konusu olunca akla daha çok sanatı koruyup kollayan yönetim kadroları gelir. Genel yapı bu olmakla beraber zaman zaman da hanedanın içinden doğrudan sanatı icra eden bireyler ortaya çıkmaktadır. Bunun dünya tarihinde sıklıkla görülen örneklerine ise Türk hanedanı içinde raslanmaktadır. Bu çalışmada da sözü edilen hanedandan biri olan Kırım hanlarının şiir ve şairlikle ilişkileri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci Han'dan inen Kırım hanları, Kırım Yarımadası'nda 364 yıl hüküm sürmüştür. Her hanın ve prensin adının sonuna Giray ünvanı eklendiği için hanedana Giraylar da denir (*Öztuna, 1996, 533*). Kırım Devleti kurulduğunda sözü edilen hanedan Moğolca'yı unutmuş ve anadili olarak Türkçeyi kabul etmişti. Konuştukları dil, Tatarca adı verilen Kuzey-batı Türk lehçesidir. Kırım bölgesi, 1475 yılında Kırım Hanlığı'nın arzusu ile yapılan bir anlaşma sonucu Osmanlı Devleti'nin vesayetini kabul etmiş ve bu tarihten itibaren de özel bir statü ile idare edilmiştir. Sözü edilen bu statüye göre Kırım hanlığı Osmanlı Devleti içinde en seçkin otonomiye haiz birinci derecede tâbi devletlerden sayılmıştır (*Öztuna, 1996, 534*). Bu özel alaka sonucu bölgedeki pek çok kurum gibi, kullanılan yazı dili de Osmanlı edebî dilinin yoğun etkisi altında kalmıştır. Oysa Osmanlı Devleti'ne bağlanmadan önce kullanılan yazı dili Çağatayca idi. Kırım hanedanında tahtta oturan kişiye *han* ; resmen tayin edilen veliahde *kalgay* denir ve kalgaylar, diğer prensler gibi *Giray* ünvanını kullanırdı. Bir süre sonra ikinci bir veliahdlık makamı daha ihdas edildi ki ona da *nuredin* adı verilmiştir. Bu makamlara tayin edilecek kişileri belirleme yetkisi Osmanlı sarayına aittir.

Monarşi ile idare edilen sistemlerde, gelecekte devlet yönetiminde çok önemli görevler üstlenecek olan kişiler olması açısından hanedanın özellikle erkek çocuklarının eğitime büyük önem verilmekteydi. Onların doğumlarından iti-

baren hemen hemen hayatlarının bütün kademelerinde en iyi şekilde yetişmelerine özen gösterilirdi. Bu yetiştirilmenin kuşkusuz en önemli aşaması da eğitim-öğretim faaliyeti idi. Benzer konumdaki hanedan aileleri gibi Kırım hanedanının erkek üyeleri de özenle yetiştirilmişlerdir. Başlangıçta bu çocuklar, Çerkez kabileleri arasında son derece sade ve göçebe hayatın gereklerine göre yetiştirilirdi. Zaten Tatarlar da Gülbin-i Hânân yazarının ifadesiyle bir cemiyet-i tayyâre halinde yaşarlardı (*Gültekin, 1998,18*). Böyle bir hayatın, bilim ve sanatla çok irtibatlı olmayacağı tabiidir. Oysa Osmanlı Devleti ile başlayan idarî ilişkilerden sonra hanedanın erkek çocukları, İstanbul'da ve Osmanlı eğitim sistemine göre yetiştirilmeye başlandı. Bilindiği gibi bu eğitim beş altı yaşına gelince başlamaktaydı. Özel hocalar nezaretinde ve Enderun'da eğitilen giraylar, Kur'an, hadis ve diğer dinî ilimleri, en seçkin hocalardan okuyarak bilgi sahibi oluyorlardı. Bu eğitim Türkçe'den başka Arapça, Farsça, Lâtince, hatta Çağatay Türkçesi gibi dil ve lehçeleri de kapsamaktaydı. Tarih, Coğrafya, Harp San'atı, Astroloji, Matematik, Mantık ve Kimya gibi pozitif bilimlerde de malumat sahibi olan öğrenciler, tasavvuf, hat, müzik, avcılık, atıcılık, güreş vb. sportif faaliyetleri de başarıyla icrâ ediyorlardı. Müzik ve şiir, Osmanlı sarayının güzel sanatlar içerisinde en çok önem verdikleri iki alan idi. Bu yüzdendir ki Osmanlı hanedan mensuplarının büyük bölümü gibi giraylar da güzel sanatların bir ya da bir kaç şubesiyle ilgilenmiş, bir kısmı da bu alanlarda yenilik sayılacak faaliyetler gerçekleştirmişlerdir.

Bu eğitim sayesinde Kırım hanedan mensupları, tıpkı Osmanlı Hanedanı'nın önemli bir bölümü gibi şiirle uğraşmıştır. Sağlanan bu eğitim yüzünden Kırım hanedan mensupları sadece sanatı desteklemekle kalmamış bizzat onu üreten insanlar konumuna da yükselmişlerdir. Gerçekten Kırım girayları bu konumları dolayısıyla Osmanlı'dan sonra dünyada en çok şair yetiştiren ikinci hanedan olmuştur (*İsen, 1999*). Hem do-

ğu hem de batı dünyasında sadece şiirle değil, başka güzel sanatlarla da meşgul olmuş sultan ya da krallara rastlanmaktadır. Ama bunun bütün bir hanedana yayılmış dünyadaki nadir örneklerinden biri de Kırım hanedan mensuplarıdır.

ŞAİR HANEDAN MENSUPLARI

Kaynakların belirttiği ilk Kırımlı hanedan mensubu şair, **I.Mengli Giray Han'dır (1445-1514)**. Kırım'ı Osmanlı Devleti ile irtibatlandırarak Fatih Sultan Mehmed Han ile 1475 tarihli anlaşmayı imzalayan I.Mengli Giray Han, yedinci Kırım hanı olup aynı zamanda hanedanın ilk şair temsilcisidir. I. Mengli Giray Han'ın şairliği Osmanlı tesiri öncesine rastlarsa da aslında onun yetiştiği ortamda da Osmanlı kültür dairesi çerçevesinde yetişmiş bilim adamları bulunmaktaydı. Abdullahoğlu Seyyid Ahmed Kırîmî bunlardan biridir (*Ülküsal*, 1980, 123). Zaten I. Mengli Giray Han'ın şiirleri de bütünüyle Çağatay edebiyatının özelliklerini yansıtmaktadır. Gülbin-i Hânân'da yer alan şu beyitler, sözü geçen Han'a aittir.

Firâkından benüm hâlüm sorar bolsan eger cânâ

Könülde nâr gözde âb u dilde âh olur peydâ

Senün murg-ı hayâlünü içinde asramak için Bolupdur kirpiğim birle kafes bu dîde-i bînâ

Menüm ol Hân-ı Mengliş kim muhannet mülki şâhumun

Cihânun mülk ü mâlna gurûrum yok durur aslâ (Gültekin, 1998, 58; Seyyid M. Rıza, 1832, 86)

Kırım hanları içinde Enderun'da eğitilenlerden biri olan **Saadet Giray Han** (ö.1540) da şiirle meşgul olmuştur. Gülbin-i Hânân yazarı, sözü geçen hanın mühür ve imzasını taşıyan bir Ali Şir Nevaî Divanını gördüğünü belirtir. Bu örnek onun hem şiire olan alâkasını hem de kimlerden etkilendiğini göstermektedir.

Mengli Giray'ın oğlu ve Saadet Giray'ın kar-

deşi olan **Sahib Giray** (1501-1551), da şair hanlardandır. Elimize ulaşan şiiri yoksa da Tevârihi Deşt-i Kıpçak'ta Yavuz Sultan Selim'e Çağatay Türkçesi ile şiirler okuduğu ve Osmanlı Türkçesi ile şiirler yazdığı belirtilir.

Mübarek Giray Han'ın oğlu olan **Devlet Giray Han** (1512-1577). Kırım'ın on üçüncü Hanı olup Moskova'yı talan ettiği için hanlar arasında *Taht Algan* lâkabı ile anılır. O da şairdir ve şu beyitler ona aittir:

Yakasın çâk iden berg-i gülün

Gülşen içre nâlesidir bülbülün (Gültekin, 1998, 130).

Kırım hanlarının içinde en tanınmış şair ve yazar olarak dikkat çeken isim hiç kuşkusuz **Ebu'l-feth Bora Gazi Giray Han'dır** (1554-1608) Hanedanın on dördüncü hanı olan Gazi Giray, şiirde Gazâyî ve Gâzî Han mahlâslarını kullanır. Bu anlamda hanlar içinde ismi dışında ilk mahlâs kullanan da odur. Hayatı baştan başa macera ve kahramanlıklarla örülü olan Ebu'l-feth Bora Gazi Giray Han (*Ertaylan*, 1958), iki defa Kırım tahtına oturdu. Arapça, Farsça, Türkçe şiir yazabilen Gazi Giray Han, aynı zamanda bilgin bir kişi olarak da tanındı. Gazi Giray'ın **Divanı**, Fuzuli'nin **Nik ü Bed** mesnevisine yazdığı **Gül ü Bülbül** naziresi, Hoca Sa'deddin Efendiye yazdığı manzum mektubu (*Abdullahoğlu*, 1932) Ganî-zâde Nâdirî'ye yazdığı mensur tahrirâtı vardır. Fakat onu Türk edebiyatı tarihi içinde farklı bir konuma yükselten asıl özelliği, çok sayıda eseri olmasından ziyade Klasik şiirimizin en güzel **hamasî** örneklerini kaleme almasıdır. Divan edebiyatı geleneği çerçevesinde bizim rezm edebiyatı diyebileceğimiz kahramanlık öykülerini dile getiren şiir sayısı azdır. Bu bakımdan Gazâyî'nin bu anlamdaki hamasî şiirleri Türk edebiyatının en seçkin örnekleridir. Aşağıdaki şiir bunun en müşahhas örneklerinden birini teşkil eder:

Râyete meyl ideriz kâmet-i dil-cû yerine

Tûğa bel bağlamışız kâkül-i hoş-bû yerine

*Heves-i tîr u keman çıkmadı dilden aslâ
Nâvek-i gamze-i dil-dûz ile ebrû yerine*

*Süreriz tiğimizin zevk ü safâsın her dem
Sîm-tenlerle olan lezzet-i pehlû yerine*

*Gerden-i tevsen-i zîbâda kotas-ı dil-bend
Bağladı gönlümüzü zülf ile gîsû yerine*

*Severiz esb-i hünermend-i sabâ-refâtî
Bir perî-şekl sanem bir gözü âhû yerine*

*Gönlümüz şâhid-i zîbâ-yı cihâda virdik
Dilber-i mâh-ruh u yâr-ı perî-rû yerine*

*Seferin cevri çok ümmîd-i vefâyile velî
Olduk âşüftesi bir şûh-ı cefâ-cû yerine*

*Olmuş cân ile billâh gazâyâ teşne
Kanunî düşmen-i milkin içeriz su yerine
(Şiirin edebiyatımızdaki yeri için bkz. İsen,
1997: 250)*

Tarzının ilginç örneklerinden biri olan bu şiir, çok sevilmiş ve çeşitli şairler tarafından tanzir edilmiştir (Ertaylan, 1958,38).

.....

Şairin aşağı yukarı benzer duyguları terennüm ettiği şu şiiri de dikkate değerdir:

*Bir mücâhid kulunuz terk ideriz cân ü seri
Pâdişâhum ni diyem sonra duyarsan haberi*

*Kaçmayız tîr u teberden çalışıp din yolına
Ol benim boynuma ger varise anın zararı*

*Biz de ikdâm ideriz varmaga bir gün evvel
ilerü*

Girü kalmaz Budin'e her kim ki olsa ciğeri

*Mâcerâ-yı seferin derdini ben şerh itsem
İstîmâ idene te'sir ide ol gam eseri*

*Azm ider oldı Gazâyî sefere Sultânım
Kıl ana hayr duâ ol da kulundur iş eri*

Gazi Giray'ın, Kanuni Sultan Süleyman'ın, aslı Nesîmî'ye ait olan ve

*Nigârım dilberim yârim nedîmim mûnisim
cânım*

*Refikim hem-demim ömrüm revânım derde
dermânım (Ayan,1990: 225) matla'lı gazeline
benzetilerek söylenen;*

*Abîrim anberim varım habîbim mâh-ı tâbâ-
nım*

*Enîsim mahremim varım güzeller içre sultâ-
nım (Ak,1987: 551)*

matlaıyla başlayan ve Hürrem Sultan'a hitabeden meşhur şiirine yazdığı nazire ise onun lirik örneklerindedir.

*Habîbim mûnisim yârim tabîbim derde der-
mânım*

*Enîsim yâr-ı dil-hâhum latîfim mahremim câ-
nım*

*Gül-endâmım dil-ârâmım vefâdârım hevâdâ-
rım*

Özi şâhum yüzi mâhum boyı serv-i gülistânım

*Perî-peyker lebi şekker sözi gevher özi huşter
Kaşı yâ kirpigi hançer sühanver la'li mercâ-
nım*

*Yüzü gül saçı reyhânım lebi mül çeşmi hûn-
hârım*

*Ki sensen hâsılım varım muhassal dînim
imânım*

*Gönül inler gözüm aglar yaşım çağlar firâ-
kında*

*Terahhum eyle ey şâhum tekellüm eyle ey hâ-
nım*

*Çıkıp seyre süvâr olmuş yolında ten gubâr
olmuş*

Niçeler hâk-sâr olmuş gezer nâzile cânânım

*Gözüm yaşın döker her dem çeker zahmuna
yok merhem*

Gazâyî kanı bir mahrem diyem hâl-i perîşânım (Ertaylan,1958: 81)

Kırım hanları içinde en dikkate değer şair olan Gazi Giray'ın bu hamasî ve lirik örnekler dışında mizah ve hiciv özelliği taşıyan şiirleri de vardır. Ayrıca bu şiirler onun yaşantısının şiire yansıyan örnekleridir. Divan şiirinde şairlerin kendi psikolojik sıkıntılarını dile getirmeleri hoş karşılanmamış, onlardan daha çok belli bir senaryo çerçevesinde belirli konuların en güzel biçimde dile getirilmesi talep edilmiştir. Hasb-i hal tarzı şiir adı verilen bu tarz örneklerin bizim şiir tarihimize ağırlıklı yer tutmadığı bilinmektedir. Gazâyî'nin şiiri bu bakımdan da dikkate değerdir. O, şiirlerinde bütünüyle kendi macerasını nakletmiştir. Bu şiirlerin lirizmi ve sıcaklığı da tabîliklerinden gelmektedir. O, aynı zamanda çağının önde gelen nesir ustalarıyla boy ölçüşecek düzeyde bir nesir ustası, iyi bir hattat ve her türlü musiki aletini çalabilecek seviyede bir musikişinas ve bestekârdır.

Gazi Giray Han'ın oğulları Nureddin ve Kalgay **Hüsâm Giray** (ö.1636), Seyfî mahlâsıyla yine Nureddin ve Kalgay **Saadet Giray** (ö.1636), Arifî mahlâsıyla şiir yazmışlardır.

Şakay Mübarek Giray'ın oğullarından olan **Canberk Giray Han** da (ö.1636) Gülbin-i Hânân müellifine göre şairdir (*Gültekin, 1998 146*).

Kırım tahtının yirmi üçüncü hanı olan **Bahadır Giray Han**. (1603- 1641), Selamet Giray Han'ın oğludur. Babasının hanlık devrinde İstanbul'a gönderilmiş, daha sonra Yanbolu kendisine has olarak verilmiştir. Bahadır Giray Han, eğitimi burada görmüş, daha sonra da Kırım tahtına oturmuştur.. Hayatı, iç ve dış mücadelelerle geçen Bahadır Giray Han, **Rezmî** mahlâsıyla şiirler yazdı (*Rızâ, 42; Âsım, 10; Mucîb 15; Safâyî, 84; Belîğ, 173; Şeyhî, I-170; Sarı, 1990, 24*). Bahadır Giray Han'ın yaşadığı maceralı hayat şiirlerine yansımıştır. Şu beyit ona aittir:

*Bir nefes şâd olmadım cevr ü cefâ-yı dehrden
Teng-dil olsam aceb mi teng-nây-ı dehrden
(Gültekin, 1998 154)*

Bahadır Giray Han'ın eşi ve Gazi Giray'ın kızı olan **Hanzâde Hanım** da babası ve eşi gibi şair olup bu konumuyla hanedanın tek kadın şairidir.

Kırım'ın yirmi dördüncü hanı olan **Sofu IV. Mehmed Giray Han** (1596-1674) Selamet Giray'ın oğludur. Toplam olarak on beş yıl kadar hanlık makamında oturdu. Hanların en zengin ve dindarlarından biri olan Mehmed Giray Han, Bahçesaray civarında bir mevlevihane yaptırdı. Kâmil, Kâmilî ve Hânî mahlâslarıyla şiirler söyleyen Mehmed Giray Han, öbür hanedan üyelerinden farklı olarak tasavvufî içerikli ve zaman zaman da hece ölçüsüyle şiirler yazdı. Bu şiirlerin bir kısmı ilâhî, bir kısmı da koşma tarzındadır (*Tansel, 1967; 71*) Şu dörtlük IV. Mehmed Giray'ın ilâhî tarzındaki örneklerindedir:

*Eger pâdişâh ol eger kim gedâ
Kimini safâyâ düşürdü Hüdâ
Edegör borcunu vaktinde edâ
Kiminin kısmeti zehr-i mâr ancak.*

Hanlık makamına ulaşamamış Safa Giray Han'ın (ö.1629) iki oğlu Kalgay **Toktamış Giray**, Nureddin **Şahin Giray**. da hanedanın şair üyeleridir.

Bu ailenin dikkate değer sanatçı temsilcilerinden biri de mesnevî-hân ve müzisyen **Selim Giray Han**'dır (1634-1704) . Rezmî mahlâslı Bahadır Giray'ın oğlu olan Selim Giray, küçük yaşta babasının ölümü üzerine farklı himayelerle yetiştii. 1671 yılında Adil Giray'ın yerine tahta oturdu. Doğu Avrupa'daki bazı isyanların bastırılmasında rol aldı. Kendi isteği ile hanlıktan çekilip hacca gitti. Fakat dönüşünde tekrar tahta oturtuldu. Bu uygulama hayatında dört kez gerçekleşti. Hayatı boyunca önde gelen sanatçıları himaye etti. Perkop zaferini kazanması üzerine şair Sabit, ünlü Zafernâme'sini kaleme aldı (*İstanbul, 1881, 1893; Karacan, 1991*). Arapça ve Farsça'yı iyi bilen Selim Giray aynı zamanda hafız ve mesnevi-handı (*Safâyî, 127; Salim, 85; Belîğ, 144; Şeyhî, II-466; Gültekin, 1998: 69*).

Hacı Selim Giray'ın oğlu **Şahin Giray**

(ö.1712). da şiirle uğraştı ve **Şâhî** mahlâsını kullandı (*Beliğ*, 1985, 222).

Şâhî mahlâsını kullanan bir başka Kırmımlı hanedan mensubu şair de Toktamış Giray'ın oğlu olan **Şahin Giray**'dır (ö.1717). Nureddinlik makamına yükseldi. Tarih düşürmede ustadır (*Safâyî*, 143a; *Sâlim* 88a).

Hacı Selim Giray'ın oğlu olan **Mengli Giray Han II.** (1681-1739), Kırmı tahtının otuz altıncı hanıdır. İki defa han oldu. Yöneticiliği sırasında Osmanlı politikaları ile Kırmı'nın beklentilerini iyi dengelemiş bir han olarak bilinir. Çok sayıda hayır eseri yaptıran Mengli Giray, Nevaî mahlasıyla şiirler de yazdı (*Fatin*, 381; *Sarı*, 1990; 25, *TDEA*, VII-41). Mengli Giray'ın kendisine Doğu Türkçesi'nin en büyük ustası Ali Şir Nevâî'nin şiirde kullandığı adı mahlas olarak seçmesi, hem Kırmı yazı dilinin bu yazı dili ile irtibatını hem de Ali Şir Nevâî'nin bütün Türk dünyası gibi Kırmı'da da etkilerini göstermesi bakımından önemlidir. Şu beyitler sözü edilen alakayı da göstermesi bakımından ona ait ilginç örneklerdir:

*Bir pula satarsa bizi agyâr aceb mi
Ol âfet-i gül-çehreye çün bâd-ı hevâyız*

*Eylerse Nevâî n'ola eşârımı tahsîn
Biz silsile-i Han-ı Kırmı Mengli Girayız*
(*Gültekin*, 1998: 71)

Hurremî mahlasını kullanan ve divan tertip etmiş olan **Said Giray** (ö. 1759). da şair ve yazar olarak dikkat çeken bir hanedan üyesidir. Berlin'de bulunan bir yazma, Said Giray'ın otobiyografisi ve Divanını içermektedir (*Kellner-Heinkele*, 1982, 32).

Aslan Giray Han'ın oğlu **Şehbaz Giray Han** (1728-1793). Kırmı tahtının elli birinci hanı olarak tahta çıktı. **Sîret** mahlasıyla şiir yazdı.

Kırmı hanlığının kırk dokuzuncu hanı olan **Şahin Giray** (1718-1787), üç defa Kırmı tahtına oturdu. Fakat Rus ve Avrupa hayranı biri olarak temayüz etti ve kendi halkı arasında hain olarak tanımlandı. O da şiirle uğraştı ve **Şâhî** mahlasını kullandı.

Şehbaz Giray'ın oğlu olan **Halim Giray**. (1772-1824) Kırmı hanedanı içinde son derece önemli bir isimdir. Kaleme aldığı *Gülbin-i Hânân* (*İstanbul*, 1287, 1327, *Erzurum*, 1990) adlı eseriyle Mengli Giray'dan başlayarak 40 Kırmı hanının hayatlarını ve eserlerini anlatarak Kırmı hanları ile ilgili temel kaynaklardan birini ortaya koydu. Şiirle de uğraşan Halim Giray, şiirde **Halim** mahlasını kullandı (*Arif Hikmet*, 16, *Fatin*, 73, *Sarı*, 1990, 21, *TDEA*, IV, 50) Bu şiirleri bir divanda topladı ve bu divan basıldı (İstanbul, 1257; Erzurum, 1991,1992).

Halim Giray'ın oğlu Şehbaz Giray (ö.1836) da **Sîret** mahlasıyla bu ailenin son şair ferdi olarak şiirler yazdı (*Fatin*, 204, *Sarı*, 1990, 27).

SONUÇ

Kırmı tahtına çıkan elli iki hanın dokuzu şairdir. Ayrıca diğer hanedan üyelerinden de on bir kişi şiirle meşgul olmuştur. Böylece Kırmı hanedanından toplam yirmi kişi şair olarak karşımıza çıkar. Bunlardan kuşkusuz şair olarak en dikkate değer olanı Ebu'l-feth Bora Gazi Giray Han'dır. Gazi Giray Han dışında, müretteb olmamakla birlikte Said Giray ve Halim Giray da divan tertip etmişlerdir. Hanedan mensuplarının kullandıkları mahlâslar da yaptıkları işlerle paralellik göstermektedir: Gazâyî, Şâhî, Seyfî gibi. Kırmı hanedanının şiirleri dil bakımından da farklı bir hususiyet arz eder. Özellikle ilk dönem örnekleri, hem Çağatay hem de Osmanlı yazı dili özellikleri göstermektedir. Son dönemde Osmanlı Türkçesi artık tamamıyla hakim bir hususiyet olarak kendini hissettirir. Ayrıca yine Fuzulî tesiri ile şiir dilinde Azeri lehçesi özellikleri kendini hissettirmektedir. Ama hem girayların İstanbul'da yetişmesi hem de Kırmı'a han olarak geldiklerinden maiyetlerinde gelen bilgin, şair ve diğer memurların etkisiyle Osmanlı yazı dili etkisi ilk dönemlerden itibaren tesirini arttırdı. Hemen belirtelim ki özellikle ilk dönem şairleri, hangi yazı dilini kullanırlarsa kullansınlar, yaz-

dıkları tümüyle o lehçenin özelliklerini yansıtmaz. Tam tersine her iki yazı dilinin de özellikleri sıklıkla bu metinlerde yer alır. Hanedan mensuplarının şiirleri kendi çağlarının pek çok örneğine göre daha sade bir dille kaleme alınmışlardır. Klasik şiirde farklı meslek gruplarının dile tasarruf etmede farklı yaklaşımlar içinde oldukları bilinmektedir. Örneğin bilgin şairler daha ağırdal bir dil ve üslup anlayışını tercih ederken, bey şairler bunlara göre sade sayılabilecek bir dili kullanmaktadırlar. Özellikle şiiri, mesajlarını okuyucuya iletecek bir form olarak gören mutasavvıf şairlerde daha yalın bir dil anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Buradan Kırım hanedanının şair mensuplarının, sahip oldukları bilgi birikimi ve anlayışları doğrultusunda kendi seviyelerine göre sade bir anlatımı tercih ettikleri ve bu anlayışın hayata geçirildiğini ifade etmek gerekiyor. Bu uygulama kişiden kişiye, hatta çağdan çağa kısmen değişmekle birlikte, ortak bir özellik olarak karşımıza çıkar. Daha önce de ifade edildiği gibi klasik şiirde şairler, kendi kişisel problemlerini, duygu ve düşüncelerini açıklıkla dile getirmezler. Oysa Kırım hanedan mensuplarının şiirlerin-

de bu taraf da klasik şiirin genel yapısına göre oldukça ön plana çıkmış gibi görünmektedir. Özellikle Gazi Giray Han, bu anlamda çok dikkat çekici bir örnektir.

Bu özelliklerin ötesinde Kırım hanedan mensuplarının şiirleri Divan şiirinin klasik kalıplarına uygun nitelikler arz eder. Kullandıkları sanatlar aynıdır. Onlar da tasavvuftan ve sembolik anlamdan söz etmekte, bu edebiyatın kendine özgü konuları çerçevesinde eserler vermektedirler.

Kırım'da Hanlık dönemi Divan edebiyatı büyük ölçüde hanedan üyeleri tarafından temsil edilmiştir. Bunda hiç kuşkusuz İstanbul'da oluşan devlet-sanat ilişkisinin çok büyük etkisi söz konusudur. Eğitimlerini İstanbul'da tamamlayan hanedanın erkek üyeleri dönüşlerinde tanık oldukları bu ilişkiyi kendileri de uygulamaya koymuş, tıpkı Osmanlı sultanları gibi hem bilim ve sanatı koruyup kollamışlar, hem de bizzat kendileri bir sanatkâr olarak şiir, hat ve musiki gibi sanat dallarında eserler vermişlerdir. Bu yüzdendir ki on üçüncü handan itibaren Kırım'da Divan edebiyatı gelişmiş ve bu gelişme Osmanlı kültür ve edebiyatı ile paralel bir görüntü sergilemiştir.

KAYNAKLAR

- ABDULLAHOĞLU, Hasan Bey (1932), Kırım Tarihine Ait Notlar ve Vesikalar, Gazi Giray'ın Mektupları, **Azerbaycan Yurt Bilgisi Mecmuası**, 3-7 (İst.).
- AK, Coşkun (1987), **Muhibbi Divanı**, Ankara.
- ASIM, Mehmed, **Tezkire**, İstanbul Ü. Ktp. Ty. 2401.
- AYAN, Hüseyin (1990), **Nesîmî Divanı**, Ankara.
- BELİĞ, İsmail (1985), **Nuhbetü'l-âsâr li-zeyli Zübdeti'l-eş'âr** (Haz. A. Abdülkadiroğlu), Ankara.
- BURSALI MEHMED TAHİR (1990), **Osmanlılar zamanında Yetişen Kırım Müellifleri** (Haz. M.Sarı), Ankara.
- ÇÖĞENLİ Sadi ve TOPARLI Recep (1990), **Gülbin-i Hanan**, Erzurum.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1958), **Gazi Giray Han, Hayatı ve Eserleri**, İstanbul.
- FATİN (1271), **Hâtîmetü'l-eş'ar**, İstanbul.
- GÜLTEKİN, İbrahim (1998), **Gülbin-i Hânân**, H.A. Yesevi Üniversitesi, SBE, YLT, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk ve İSEN Mustafa vd. (1988), **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara.
- İSEN, Mustafa (1999), Osmanlı Hanedanının Şairlik Yönü, **Türkiye Günlüğü**, S.58, Kasım-Aralık.
- KARACAN, Turgut (1991), **Sabit Zafername**, Sivas.
- KELLNER-Heinkele, Barbara (1982), Çev. Eşref Bengi Özbilen, VIII. Yüzyılda Nogayların Durumu ile İlgili Bir Kırım Tatar Kaynağı, **Emel Dergisi**, S.132, Eylül-Ekim, s.32).
- KURNAZ Cemal ve ÇELTİK Halil (1999), **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, C.13, İstanbul.
- MUCİB (1997), **Tezkire** (Haz. K. Altun), Ankara.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1996), **Devletler ve Hanedanlar**, Ankara, C.2.
- RIZA (1316), **Rıza Tezkiresi**, İstanbul.
- SAFÂ YÛ, **Tezkiretü's-suarâ**, Süleymaniye Ktp. Esad Ef. 2549.
- SÂLİM, **Tezkire**, Süleymaniye Ktp. Esad Ef. 3872.
- SEYYİD Mehmed Rıza (1832), **Esseb'u's-seyyâre fi Ahbâri Mülûk-ı Tatar**, Kazan.
- ŞEYHÎ Mehmed Efendi (1989), **Vekâyü'l-fuzalâ**, (Haz. A. Özcan), İstanbul.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1967), Kırım Hanı Mehmed Giray IV'ün Kâmilî Takma Adı ile Yazmış Olduğu Koşma ve Türküler, **Bellekten**, XXXI, S.124, Ankara.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1971), Kırım Hanı IV. Mehmed Giray'ın Elimize Geçen yeni Bir Koşması, **Türk Kültürü**, 109 (Kasım).
- TANSEL, Fevziye Abdullah, Gazi Giray'ın Edebi Şahsiyeti, **İA**, C.IV.
- TOPARLI, Recep ve ÇÖĞENLİ, Sadi (1992), **Divan-ı Halim Giray**, Erzurum.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, 8 C.
- ÜLKÜSAL, Müstecib (1980), **Kırım Türk Tatarları**, ?.

POETRY OF CRIMEAN DYNASTY

Prof. Dr. Mustafa İSEN

Başkent University

Faculty of Science and Arts

ABSTRACT

During the Middle Ages the art was generally protected by the rulers. Nevertheless, there were rulers in the Middle Ages who were artists themselves, especially poets. In this article, I will discuss the poet members of Crimean dynasty, an important Khanate of the Ottoman Empire in the Middle Ages and their interaction with the art and practice of poetry. Evidences suggest that seventeen rulers (khans) from this dynasty were poets. This paper tries to illustrate above mentioned argument on the basis of comparative literary historical approach.

Key Words:

Poetry of Crimean Dynasty, Dynastic Poets, Poem and Dynasty

ПОЭТИЧНОСТЬ ДИНАСТИИ ПРАВИТЕЛЕЙ КРЫМА

Проф. Др. Мустафа ИСЕН
Башкентский Университет,
Факультет естественных и гуманитарных наук

РЕЗЮМЕ

В средние века под искусством и правлением подразумевалось понятие меценатства. Наряду с этим, временами были правители, которые сами увлекались прекрасными искусствами. В этой статье рассматривается отношение представителей династии крымских ханов к поэзии, которая является одним из самых важных видов искусства в нашей культуре и, в частности, сами поэты-правители. В общей сложности семнадцать из крымских ханов были поэтами. Близость династии к поэзии объясняется взаимоотношениями с Османским двором и связана с образованием. В этом плане близость династии Османской империи к поэзии повлияла на крымских ханов и в результате появилась аналогичная картина в Крыму.

Ключевые Слова:

Династия Крымских ханов, Поэтичность династии, Поэзия и правитель